

آیا مدیریت به هم پیوسته منابع آب، راه حل و برون رفت از بحران است؟

تشریح نسخه یکپارچه

سیداحسان فاطمی
استادیار گروه مهندسی آب دانشگاه رازی

مسئله مدیریت آب یک مسئله چند تخصصی بوده و به بخش‌های مختلف مرتبط می‌شود و تصمیم‌گیری در خصوص آن با توجه به پراکندگی و اهداف مختلف ذی‌نفعان، کار بسیار دشوار و پیچیده‌ای است. به همین جهت از نسخه مدیریت یکپارچه یا به هم پیوسته به عنوان راه حل برون رفت از بحران آبی یاد می‌کنند. اما اینکه جزئیات این رویه چیست و چه ابعدی دارد در نوشتار پیش رو آمده است.

IWRM: مدیریت یکپارچه منابع آب

ساختار بخش آب کشور بر مبنای حوضه آبریز نیاز به بازطراحی دارد، اما ابتدا لازم است تا نگاهی اجمالی به اصول و پیدایش مدیریت به هم پیوسته آب داشت تا بتوان بر مبنای آن تحلیلی درست و راهکار مناسبی جهت این باز طراحی داشت. IWRM یا همان مدیریت یکپارچه منابع آب یک چارچوب طراحی شده برای بهبود مدیریت منابع آب بر اساس ۴ اصل کلیدی است که در سال ۱۹۹۲ در کنفرانس آب دویلین و اجلاس توسعه پایدار ریودوژانیرو تصویب شد. در این اصول آمده است که:

۱. آب شیرین یک منبع ضروری محدود و آسیب پذیر برای حفظ حیات، توسعه و محیط زیست است.
۲. توسعه و مدیریت منابع آب، باید بر اساس یک رویکرد مشارکتی با حضور بهره‌برداران، طراحان و سیاست‌گذاران در تمام سطوح باشد.
۳. زنان در ارائه، مدیریت و حفاظت از منابع آبی نقش مهمی ایفا می‌کنند.
۴. آب دارای ارزش اقتصادی رقابتی است و باید به عنوان یک کالای اقتصادی شناخته شود.

همچنین اصول سیاست‌گذاری مدیریت به هم پیوسته آب بر مبنای سه اصل زیر پایه‌ریزی شده است:

۱. عدالت: انسان‌ها دارای حقوق مساوی در بهره‌مندی از منابع آب هستند.

جانوران، نباتات در یک حوضه آبریز حق یکسان در برداشت آب در آن حوضه را دارند. از سوی دیگر باگذشت زمان و تغییرات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که در جوامع ایجاد می‌شود قوانین وضع شده سابق در بخش آب نیاز جدی به روزرسانی و باز تعریف دارند و برای این منظور نیاز به مشاوران حقوقی و متخصص در بخش آب جهت ارائه لوایح جدید به قانون‌گذار و تصویب آن است. بنابراین با توجه به مطالب گفته شده در ادامه به معرفی مؤلفه‌های تصمیم‌گیری جهت ساختاردهی به مسئله مدیریت یک پارچه منابع آب می‌پردازیم.

مؤلفه‌های تصمیم‌گیری جهت

ساختاردهی به مسئله IWRM:

۱. تعداد و تنوع مشارکت‌کنندگان و سازمان‌های درگیر در بخش آب با اهداف گوناگون.
۲. همسان‌سازی فرضیات مختلف در تصمیم‌گیری توزیع آب که گاه بر مبنای تقسیمات کشوری و گاه بر مبنای تقسیمات حوضه‌ای صورت گرفته است.

۳. ایجاد و به‌روزرسانی قوانین سابق وضع شده در بخش آب و لزوم دخیل کردن مشاوران حقوقی و متخصص در بخش آب جهت ارائه لوایح جدید به قانون‌گذار

سؤالات و ابهامات در اجرای IWRM یا همان طرح مدیریت یکپارچه منابع آب

در مسیر اجرای این طرح سوالات و ابهاماتی پیش می‌آید که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

- شرایط ساختاری در بخش سیاست‌گذاری آب: نگرش درازمدت دولت در خصوص آب چه می‌باشد. یا به عبارت دیگر نگرش بلندمدت نظام و سیستم به لحاظ ساختاری در زمینه حل مشکل بحران آب چیست؟
- قوانین آب: چطور می‌توان اطمینان حاصل کرد که سیاست‌گذاری‌ها در زمینه آب اجرائی خواهند شد؟
- شرایط سازمانی IWRM: چطور می‌توان آب را بین مصرف‌کننده‌های مختلف تقسیم کرد؟
- شرایط عملیاتی در خدمات آب: چطور آب را باید به دست مصرف‌کننده رساند؟

۲. اثربخشی: آب منبع کمیابی است و از این رو باید به‌طور اثربخشی مورد استفاده قرار گیرد.

۳. محیط‌زیست: محیط‌زیست طبیعی یک ذینفع بسیار مهم است با وجودی که نمی‌تواند از حقوق خود دفاع کند.

مسئله چند تخصصی

با توجه به اصول و مبانی تعریف شده برای IWRM می‌توان به‌سادگی فهمید که مسئله مدیریت آب یک مسئله چند تخصصی بوده و به بخش‌های مختلف مرتبط می‌شود. بخش‌هایی شامل عموم مردم، وزارت نیرو، سازمان‌ها و شرکت‌های آب منطقه‌ای، شرکت‌های آب و فاضلاب، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان نظام‌مهندسی، محیط‌زیست، وزارت اقتصاد و وزارت راه و غیره که تصمیم‌گیری در خصوص آن با توجه به پراکندگی و اهداف مختلف هر ارگان و سازمان مطرح شده کار بسیار دشوار و پیچیده‌ای است و نیاز به مشارکت همه موارد گفته شده می‌باشد. مسئله بعدی که در راستای عدالت بخشی (اولین اصل سیاست‌گذاری IWRM) است، مشکل عدم تطابق تقسیمات سیاسی-جغرافیایی با تقسیمات حوضه‌ای آب است. کلیه سازمان‌ها و شرکت‌های آب منطقه‌ای بر اساس تقسیمات کشوری بنا شده‌اند اما ماهیت تقسیم‌پذیری آب بر مبنای حوضه آبریز است چراکه بر مبنای اولین اصل مطرح شده که همان عدالت است کلیه

”

برای مدیریت صحیح منابع آب و سیاست‌گذاری در آن باید از نو شروع کرد و به قول نظامی در مخزن الاسرار: خشت نو از قالب دیگر بزن

“

۴ اصل کلیدی مدیریت یکپارچه منابع آب

خشت نو از قالب دیگر بزن
جهت پاسخ به سؤالات فوق نیاز به تعریف کارگروه‌های IWRM در استانداری‌ها است تا بتوانند پاسخگوی جنبه‌های مختلف مدیریت به‌هم‌پیوسته منابع آب باشد. تشکیل میز تصمیم‌گیردر این حوزه در سطح استانی برای حل مناقشات احتمالی باید با محوریت استانداری باشد و اعضای آن متشکل از کلیه ذینفعان در این حوزه باشند و در صورت تصویب و به‌روزرسانی قوانین موجود در بخش آب، این میز تصمیم‌گیر باید شامل: شرکت‌های مختلف آب منطقه‌ای، سازمان جهاد کشاورزی، آب و فاضلاب، سازمان نظام‌مهندسی، سازمان حفاظت محیط‌زیست و شیلات، سازمان برق منطقه‌ای، سازمان‌های مردم‌نهاد و قانون‌گذار باشد.

همچنین در سطح ملی نیز نیاز به تشکیل گروه (میز تصمیم‌گیر) بر پایه اصول IWRM با حضور همه ذینفعان در سطح ملی و حل مناقشات احتمالی بین استانی با قوانین جدید وضع‌شده در شورای وزارتخانه‌های نیرو، جهاد کشاورزی و سایر دستگاه‌های مرتبط می‌باشد. همچنین این نکته قابل بیان است که در سطح استانی کماکان کارگروه‌های استانی با اعضای مطرح‌شده قبلی نیز در فرآیند تصمیم‌گیری در بخش آب وجود دارند. این‌الگو قابل‌تعمیم در حوضه‌های مرزی جهت حل مناقشه بین کشورهای مختلف در یک حوضه آبریز است. در آخر، برای انجام هرگونه تصمیم‌گیری نیاز به داشتن اطلاعات و مرکز داده آنلاین در شرکت‌های آب منطقه‌ای بوده که قادر به مانیتورینگ دقیق آب باشند و اطلاعات لازم برای تصمیم‌گیری را در اختیار گروه تصمیم‌گیر در سطح استان قرار دهند. لذا داشتن زیرساخت مناسب جهت رصد داده‌های آبی در شرکت‌های آب منطقه‌ای از واجبات لازم در این طرح می‌باشد. جهت مدیریت صحیح منابع آب و سیاستگذاری در این بخش باید از نو شروع کرد و به قول نظامی در مخزن الاسرار:

خشت نو از قالب دیگر بزن

۱ آب شیرین

آب شیرین، منبع ضروری محدود و آسیب‌پذیر برای حفظ حیات زیست است

۲ رویکرد مشارکتی

توسعه و مدیریت منابع آب، باید براساس یک رویکرد مشارکتی در تمام سطوح باشد

۳ نقش زنان

زنان در ارائه، مدیریت و حفاظت از منابع آبی نقش مهمی ایفا می‌کنند.

۴ ارزش اقتصادی

آب دارای ارزش اقتصادی رقابتی است و باید به عنوان یک کالای اقتصادی شناخته شود.